

MAKTAB O'QITUVCHILARINING AXBOROT-KOMMUNIKATIV KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHDA XORIJIY TAJRIBA

Maqolada umumiy o'rta ta'lim maktab o'qituvchilarining axborot-kommunikativ kompetentligini rivojlantirishda xorij tajribasi haqida so'z yuritiladi. Ta'lim oluvchilarning axborotlar bilan ishlash kompetensiyasini rivojlantirish, kompetensiyalarning shakllanganligini tashxislash, o'quvchilarni algoritmik axborot almashish faoliyatiga yo'naltirish bo'yicha xalqaro ilmiy tadqiqot markazlarida olib borilayotgan tajribalar haqidagi fikrlar bayon etilgan.

Kalit so'zlar: axborot oqimi, kasbiy kompetensiya, axborot kompetentlik, xorijiy tajriba, axborot faoliyati, algoritmik axborot almashish.

В статье рассказывается о зарубежном опыте развития информационно-коммуникативной компетентности учителей средней школы. Высказаны мнения об опыте, проведенном в международных исследовательских центрах по развитию компетентности получателей образования по работе с информацией, диагностике сформированности компетентности, ориентации учащихся на алгоритмическую деятельность по обмену информацией.

Ключевые слова: информационный поток, профессиональная компетентность, информационная компетентность, зарубежный опыт, информационная деятельность, алгоритмический обмен информацией.

The article describes the foreign experience of the development of information and communication competence of secondary school teachers. Opinions are expressed about the experience conducted in international research centers on the development of the competence of educational recipients to work with information, the diagnosis of competence formation, the orientation of students to algorithmic information exchange activities.

Key words: information flow, professional competence, information competence, foreign experience, information activity, algorithmic information exchange.

Kirish. Xalqaro miqyosda ta'lim-tarbiya jarayonida axborot-kommunikatsiya texnologiyalari orqali o'qitishni ommaviy ravishda ishlatish, ya'ni yoshi bilan ham chegaralanmagan o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi masofa bilan ham cheklanmagan ta'lim haqiqatga aylanib bormoqda. Shu bilan birga, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari foydalanuvchilarga juda ko'p sonli ma'lumot manbalaridan foydalanish imkoniyatini beradi, individual xususiyatlar va ehtiyojlarni hisobga olgan holda eng zamonaviy bilim va ko'nikmalarni o'zlashtirish imkoniyatlarini yaratdi. Xalqaro ilmiy tadqiqot markazlarida ta'lim mazmunini fan yutuqlari bilan uyg'unlashtirish metodikasini takomillashtirish, ta'lim oluvchilarning axborotlar bilan ishlash kompetensiyasini rivojlantirish modelini takomillashtirish, kompetensiyalarning shakllanganligini tashxislash, o'quvchilarni algoritmik axborot almashish faoliyatiga yo'naltirish bo'yicha ilmiy tadqiqotlar olib borilmoqda.

Asosiy qism. Ta'lim tizimiga zamonaviy axborot va kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish bo'yicha ilmiy izlanishlar qator tadqiqotlarda

amalgam oshirilgan. Ta'limni axborotlashtirish vositalarini yaratish va ulardan foydalanishning nazariy asoslari I.V.Robert, ta'limda kompyuter texnologiyalaridan foydalanishning nazariyasi va metodik masalalari esa, L.I.Ansiferov, V.M.Vimyatin, V.A.Izvozchikov, M.P.Lapchik va boshqalar tomonidan o'rganilgan. Axborot-dinamik o'rgatuvchi muhitni bo'lajak o'qituvchilarning axborot madaniyatini rivojlantiruvchi omil sifatida tadqiq etish masalalari N.A.Sizinseva ishlarida yoritilgan [1].

Respublikamiz ta'lim tizimida pedagogik va axborot texnologiyalarini joriy etish bo'yicha tadqiqotlar A.A.Abduqodirov, A.X.Abdullayev, M.Aripov, Sh.S.Axrarov, B.Begalov, M.H.Lutfilayev, A.R.Marahimov, S.Rahmon-qulova, N.I.Taylaqov, O'.Q.Tolipov, S.S.G'ulomov, R.H.Hamdov, U.Yuldashevlar [2] tomonidan amalga oshirilgansa-da, maktab o'qituvchilarining axborot-kommunikativ kompetentligini rivojlantirish borasidagi xorijiy tajribalarga yetarlicha e'tibor berilmagan.

Maktab o'qituvchilarining axborot-kommunikativ kompetentligini rivojlantirish borasida xorijiy tajribani o'rganish.

So'nggi yillarda jahon miqyosida mutaxassislar, jumladan, o'qituvchilarda axborot-kommunikativ kompetentligi qaratilgan namoyon bo'lishi zarur bo'lgan sifatlar borasida ko'plab tadqiqotlar amalga oshirilmoqda.

Shvetsiya federal statistik departament, AQSh va Kanada Milliy ta'lim statistikasi markazida "Kompetensiyalarni aniqlash va taglash: nazariy hamda konseptual asoslari" (Defenition of Competencies) joriy etilgan bo'lib, maqsadi turli sohalar bo'yicha faoliyat yuritayotgan mutaxassislar kasbiy kompetentligining tarkibiy asoslarini aniqlash, ularning kasbiy tayyorgarligiga qo'yiladigan malaka talablarini belgilash, kasbiy kompetentlikni o'zlashtirishning samarali yo'l, shakl, metod, vosita va texnologiyalarini tanlagshdan iborat. Dasturda "kompetentlik" tushunchasining mohiyatini yoritishga quyidagicha yondashiladi: kompetentlik-individual va ijtimoiy ehtiyojlarni muvaffaqiyatli qondirish hamda qo'yilgan vazifalarni bajarishga layoqatlilik. Dasturda kompetentlikning tarkibiy tuzilmasini yoritishga ham e'tibor qaratilgan. Unga ko'ra, kompetentlikning asosini bilim, bilishga oid, shuningdek, amaliy ko'nikma, malakalar, munosabat, hissiyot, qadriyatlar, axloqiy me'yorlar, motivatsiya tashkil etadi [3].

Yevropa kengashi tomonidan 2006-yilning 18-dekabrida qabul qilingan tavsianomada har bir yetuk shaxs, jumladan, mutaxassis tomonidan o'zlashtirilishi zarur bo'lgan 8 ta kompetensiya keltirilgan. Ular orasida "raqamli kompetensiya" ham mavjud bo'lib, u o'z talqiniga ko'ra axborot kompetensiyasining mohiyatini yoritishga xizmat qiladi [4].

Muhokamalar va natijalar. Bugungi kunda xalqaro miqyosda mutaxassislarda axborot-kommunikatsion kompetentligini rivojlantirish yo'lidagi faoliyatni olib boruvchi Axborot savodxonligini rivojlantirish Xalqaro Ittifoqi (International Alliance for Information Literacy; 2006) tashkil etilgan. Maqsadi – ijtimoiy subyektlarning butun hayoti davomida ta'lim olish huquqiga egalik negizida yuzaga keladigan axborotlashgan jamiyatda samarali faoliyat olib borishga, ular o'rtasida o'zaro axborot almashishni tashkil etilishi va jahonning turli mintaqada hamda mamlakatlarida axborot savodxonligiga erishishga doir tajribalarni ommalashtirish jarayoniga o'z ta'sirini ko'rsatishdan iborat [5].

2003-yildan boshlab har yili YUNESKO diorasida aholining axborot savodxonligini oshirish masalasiga bag'ishlangan "Axborot savodxonligi bo'yicha Yevropa konferensiyasi" (ECIL) tashkil

etib kelinadi. 2016-yilning 12-oktabrida Praga shahrida tashkil etilgan "Inklyuziv jamiyatda axborot savodxonligi" mavzusidagi konferensiya biz uchun ahamiyatli bo'ldi. Unda Kemerova davlat san'at institutining professori N.I.Gendinaning ma'ruzasi [6]da O'zbekiston fuqarolarining axborot savodxonligiga egaligi masalasi muhokama qilindi. Ma'ruzada axborot va media kompetensiyalarni integratsiyasiga oid nazariy tadqiqotlarning natijalari, YUNESKOning tegishli o'quv dasturlarini amaliyotga samarali tatbiq etish mexanizmi, shuningdek, A.Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxonasi boshchiligidagi respublikada fuqarolarning axborot savodxonligini oshirish yo'lida amalga oshirayotgan harakatlar, uning amaliy ahamiyati yoritib berilgan.

2015-2017-yillarda YUNESKOning O'zbekistondagi vakolatxonasi hamda A.Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxonasining tashabbusi bilan "Axborot-kutubxona sohasidagi islohotlarni chuqurlashtirish davrida O'zbekiston axborot-resurs muassasalarining axborot madaniyati va media savodxonligini shakllantirish" loyihasi amalga oshirildi. Loyihaning maqsadi – YUNESKO g'oyalarini targ'ib etadigan O'zbekiston axborot-resurs muassasalari mutaxassislarni "maktab o'quvchilarining axborot madaniyati asoslari" o'quv kursini o'qitish vositasida ular media-axborot savodxonligini shakllantirish, maktab o'quvchilari tomonidan axborot savodxonligi asoslarini yorituvchi o'quv materiallarining oson o'zlashtirishiga imkon beradigan ta'lim muhitini yaratishga tayyorlashdan iborat etib belgilandi. Ma'ruza ko'rsatilishicha, YUNESKOning fuqarolarda axborot savodxonligini shakllantirish va rivojlantirishga qaratilgan faoliyati ikki yo'nalishda tashkil etiladi:

treninglar tashkil etish;

O'zbekistonda YUNESKO g'oyalarini targ'ib etadigan axborot-resurs muassasalari mutaxassislarni "Maktab o'quvchilarining axborot madaniyati asoslari" o'quv kursini o'qitish vositasida media-axborot savodxonligini shakllantirish, madaniy-ta'limiy muhitni yaratishga doir o'quv materiallarini o'zlashtirishga moslashish imkoniyatini beruvchi ta'limni joriy qilish;

O'zbekistonlik kichik maktab o'quvchilarida media-axborot savodxonligini shakllantirishga oid 85 ta dars va taqdimotlarning moslashtiruvchi matnlarini o'zbek tiliga tarjima qilish [6].

Trening o'zining ta'limiy imkoniyatlariga ko'ra, mutaxassislarni o'quvchilar bilan bevosita muloqot asosida ular tomonidan axborot savodxonligi ko'nikma, malakalarini o'zlashtirish uchun zarur bo'lgan pedagogik sharoitni hosil qilish imkoniyatiga ega. Bu jarayonda

42 mutaxassislar erkin, kichik guruhlarda ishlash, muammolarni birgalikda hal etish asosida o'quvchilarda axborotlar bilan samarali ishlash, mavjud axborotlar orasidan o'zi uchun zarur, foydali, ahamiyatli bo'lgan ma'lumotlarni ajratib olish va ulardan amaliy faoliyatda foydalanish ko'nikma, malakalarini shakllantirishning samarali yo'llari, metodlari va vositalarini o'zlashtirishga erishdi. Shuningdek, fuqarolarda axborot savodxonligini rivojlantirish maqsadida tayyorlangan didaktik ta'minot – axborot–resurslar (rus tilidagi bolalar nashrlari–darslik, ensiklopediya, lug'at, ilmiy manba, qissa, hikoya, ertak va b.) hamda media resurslar (teleko'rsatuv, multfilm, reklama roligi, reklama plakati va h.k.ni; darslarni tashkil etishda qo'llaniladigan Markaziy Osiyo tarixi, O'zbekiston tarixi, madaniyati, ta'limi, siyosatiga oid misollarni; o'zbek folklori materiallari (ertak, maqol, tez aytilish, topishmoqlar)ni; mashhur o'zbek media qahramonlariga oid materiallarni; O'zbekiston tarixi, madaniyati, geografiasini va iqlimiga oid tasvirlarni o'zbekcha muqobiliga almashtirish kabi amaliy harakatlar tashkil etildi.

BMTning "Ming yillik maqsadlari", "Savodxonlikning o'n yillik tashabbusi Sammitlari, "Ta'lim barcha uchun" loyihasi (2015-y.), Yevropa Kengashining "Suqort" ("Socrates"), "Komenius" ("Comenius"), "Grundvig" ("Gundtvig"), "Minerva" ("Minerva"), "Leonardo da Vinchi" ("Leonardo") dasturlari ta'lim muassasalarida o'quv jarayonlariga AKTni faol jalb etish jarayonini tashkil etishga yo'naltirilgan [7].

YUNESKOning Ta'limda axborot texnologiyalari instituti tomonidan amalga oshirilgan "AKT o'qituvchilarning kasbiy faoliyatida" loyihasi o'qituvchilarning axborot–kommunikativ kompetentligini rivojlantirishga yo'naltirilgan. Loyihaning maqsadi ta'lim sifatini oshirish uchun o'qituvchilarning AKTdan foydalanish asosida o'qitish amaliyotini takomillashtirishdan iborat [6].

Umumta'lim maktablarni axborot–kommunikatsion rivojlantirishga "Kelajak uchun ta'lim" (Intel "Teach to the Future"),

"Muvaffaqiyatga yo'l" dasturlari ham o'ziga xos hissa qo'shmoqda. Mazkur dastur doirasida ham trening vositasida "tegma teng" tamoyili asosida o'qituvchilar o'zlarining bilim, ko'nikma, malakalarni kurs treneri maqomini olgan va ta'lim jarayonida AKTdan foydalanish malakasini puxta o'zlashtirgan pedagogga uzatadi [7].

So'z yuritilayotgan yo'nalishda "Xalqaro ta'lim va tarmoq resurslari" (International Education and Resource Network; IEARN) xalqaro tashkiloti ham o'ziga xos o'rin tutadi [8]. Tashkilotning maqsadi o'qituvchilarda maktab o'quv jarayonida zamonaviy AKTdan foydalanish asosida loyiha metodini qo'llash malakalarini shakllantirishga yo'naltirilgan. O'z faoliyati davomida tashkilot barcha o'quv predmetlari bo'yicha AKTdan foydalanishga asoslangan o'quv dasturlarini ishlab chiqishda muayyan yutuqlarni qo'lga kiritgan.

Aksariyat davlatlarda pedagoglar internet tarmog'i orqali o'zaro muloqotning quyidagi shakllaridan foydalanmoqda:

tarmoq pedagogik uyushmasi;
o'qituvchilarning virtual metodik birlashmasi;
ta'lim xodimlarining ijtimoiy tarmog'i;
videokonferensiya;
masofaviy ta'lim.

Xulosa va takliflar. Mamlakatimizda ilg'or xorijiy tajribalar asosida uzluksiz ta'lim tizimini isloh qilish, maktablarda darslarni sifatli tarzda tashkil qilish orqali ta'lim tizimini takomillashtirishga erishish davlat siyosati darajasiga ko'tarilgan bir vaqtda maktab o'qituvchilarining axborot–kommunikativ kompetentligini rivojlantirishda xorijiy tajribalarni o'rganish va uni amaliy tatbiq etish o'quv jarayonini zamonaviy asoslarga ko'ra tashkil etishda potensial ta'sir etadi.

Respublikamizning o'quv muassasalari, xorijiy ta'lim muassasalari bilan maktab o'qituvchilarining axborot–kommunikativ kompetentligini rivojlantirish borasida o'zaro tajriba almashish, hamkorlikdagi o'quv kurslarini yaratish maqsadida ilmiy aloqalarni o'rnatish va rivojlantirish maqsadga muvofiqdir.

Adabiyotlar

1. Урсова О.В. Развивающий потенциал информационно-коммуникационных технологий в системе повышения квалификации учителей-предметников: Автореф. дис. ... канд.пед.наук. - Великий Новгород: 2006. - 24 с
2. Eshmatov I.A. Zamonaviy axborot texnologiyalari muhitida pedagoglarning axborot kommunikativ kompetentligini rivojlantirishning nazariy–pedagogik asoslarini shakllantirish. Ped.fan.nomz. ..diss. –T., 2018. –172 b
3. Amerika kutubxonalar assotsiatsiyasi (The American Library Association), ("Information Literacy Standards for Student Learning"). 225 N Michigan Ave, Suite 1300 Chikago, IL 60601 | 1.800.545.2433. <https://www.ala.org>.

4. Зимний И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования //Ж. Высшее образование сегодня. –М., 2003. №5. –С.45
5. Buabeng-Andoh C. Factors influencing teachers' adoption and integration of information and communication technology into teaching: a review of the literature. International Journal of Education and Development using Information and Communication Technology, 8(1), P.136-155.
6. Гендина Н.И. Учебная программа ЮНЕСКО по медиа-информационной грамотности для учителей как объект анализа и адаптации в России и Узбекистане. // Медиаобразование. Media Education. 2017. №3 – С. 27–44
7. Лавренев А.Ю. др. Интернет для учителя / Пособие для системы доп.проф.образ. - М.: “Федерация Интернет Образования”, 2005. - 88 с.
8. Дендева Бадарча. Институт ЮНЕСКО по информационным технологиям в образовании. - М.: “ИИТО ЮНЕСКО”, 2013. – 320 с.